STANISLAI SOCOLOVII

QVÆSTOR,

Siue

De parsimonia atq; frugalitate.

Ad Martinum Lesnovolscium, Castellanum Podlachiæ.

CRACOVIAE,

In Officina LAZARI: Anno Domini

1589.

M. IOANNES FOXIVS.

Profusos damnans opibus benè consulit uti,
Ingenio similis, magne Luculle, tuo.

M. ANDREAS SCHOENEVS.

Frugaliores vis tuos
Esse, quia quod desit vides.
Non Lechiæ desunt opes,
Sola ars fruendi deficit.

AD MARTINVM LESNOVOLSCIVM,

Castellanum Podlachiæ, virum illustrem,

NON ignoras, Martine Lesnovolsci, Philosophiam à Platone animi medicinam dici, eiusq; omnibus morbis, vel obsistere, vel eos penitus auferre. Sed nec illud quidem tibi obscurum est; ut singulos homines, ita & gentes atque Respub. uniuersas suis morbis non carere, atque unamquamque aliquo proprio & peculiari. Docent hoc præclarè apud Liuium Rhodiorum legati: Tam ciuitatum, quam singulorum hominum mores sunt, inquiunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ, in vinum, & venerem proniores sunt aliæ. Athenienſium populum, fama est, celerem, & supra vires audacem esse ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem, & vix in ea, quibus fidit, ingredientem. Non negauerim, totam Asiæ regionem inaniora parere ingenia, & nostrorum tumidiorem sermonem. Et illi quidem hæc de suis. Gentis autem nostræ quasi populare vitium est, profusio quædam ac prodigalitas,

nulla ratione suscepta. Qui morbus, etsi prima facie ac fronte, non ita turpis aut exitiosus esse, imò etiam aliquid splendoris ac magnificentiæ habere videatur: si tamen penitiùs rem inspicias, maximè lethalis atque perniciosus est; quod plus re ipsa experimur, quàm vt verbis explicari debeat. Rectè etenim dicebat Aristoteles, dissipationem patrimoniorum, suiipsius interitum esse; propterea quòd patrimonio ac facultatibus viuitur. Et queruntur quidem de ista calamitate omnes: omnibus ea grauis & molesta est; medicam tamen manum adhibet nemo. Quod cùm viderem, aliquid ex eo philosophiæ iatrio, pro hac mea afflicta valetudine, hoc tædiosissimo contagionis tempore, de hac re afferendum esse putaui. In quo, quantum præstiterim, iudicabunt cæteri: prodesse certè cupio. Tuum autem, hunc qualemcunq; nostrum laborem, esse volui; idq; merito tuo. Tecum enim sæpè hac de re inter cætera illis nostris, si non splendidissimis, iucundissimis tamen temporibus, quibus te præsenti huic fortunæ parabas, disserebamus: quorum gustum, nondum te amisisse, ex superioribus tuis amantissimis ad me literis cognoui. Neque enim ex eo genere hominum es, qui similes sunt illis pueris, qui, vbi primùm à lacte remoti fuerint, omnem suarum nutricum curam abiiciunt

iiciunt. Sed neque illorum, qui statim ac limen aulæ & fori attigerint, vixq; scholæ puluerem excusserint, legem sibi & necessitatem impositam esse putant; vt literis detrahant, illisq; perpetuum bellum indicant, earumq; osores & inimici sint. Tu quidem, me herculè, plus in luce hominum, quàm in spatiis Lycæi, quotidie etiam ex libris discis, discebasq; semper, quæ aliquando ipsi cum magna voluptate nostra ex te audire solebamus. Tantò autem minus cum illis aliquid commune habes, quos, vbi fortuna paululum euexerit, primùm sui, deinde omnium obliuiscuntur. Probasti hæc non ita pridem abundè omnia, qui inter tot tuas occupationes, & horum temporum difficultates, tanto locorum interuallo à nobis disiunctus, ad latus ipsius optimi Regis, necessitatum SOCOLOVII, præceptoris quondam tui, oblitus non fueris; sed illas munificè & liberaliter ex tuo subleuâris. Meritò ergo te DEVS immortalis, in eo collocauit loco, in quo & virtus tua illustrior esset, & tu ipse pluribus commodare posses. In quo, vt te diu saluũ et incolumem, cũ laudis ac nominis tui splendore et decore, pro patriæ vtilitate, literarumq; (quæ certè apud nos gratis patronis opus habent) incrementis conseruare velit, etiam atq; etiam vehementer opto. Quod equidem faciet, si te omniaq; consilia tua, sub

alas protectionis eius, vt quidem facis, condideris: & nunquam à præceptis & mandatis ipsius recesseris; si vbique beneficia eius recognoueris, atque ad laudem & gloriam nominis illius retuleris omnia. Vale, & illum virum esse non puta, cui non crescit animus in periculorum accessione.

Magnum vectigal parsimonia.

STANI-

STANISLAI SOCOLOVII

QVÆSTOR.

Siue

De Parsimonia atque frugalitate.

QVAESTOR & MEMPSIMOERVS.

VAESTOR. Probare non possum ingenium istud, institutumque tuum, huncque erga patriam sensum & affectum: tua paruipendis: nidi tui te pœnitet: arridet tibi nihil: fastidis omnia: semper tibi deformis illa, obscura, pauper, sterilis, inops, parumque alma, vt ita dicam, & vitalis, patria videtur. In qualia quondam ingenia, Lacedæmone animaduerti legibus solitum esse, testis est Demosthenes, & alii multi. Boni enim ciuis, prima commendatio est, patriam amare. Amabit autem nunquam, nisi eam aliquid pulchrum & excellens esse iudicauerit. πολύτροπος fuit Vlysses, πολλὰ ἄστεα εἴδεν, Ithacam tamen suam in asperrimis saxulis tanquam nidulum affixam sapi-

ſapientiſs. ille vir, poſt viginti annorum peregri-
nationes, Rhodo, Cypro, aliiſque florentiſsimis
inſulis, immortalitati denique ipſi antepoſuit.
Spartam igitur quam nactus es, orna, vel excede.
MEMPSIMOERVS. Ita eſt: nam & ipſe mihi,
poſtquàm huc redii, eo nomine diſplicere inci-
pio: videoque me aliis moleſtum eſſe, inimicoſ-
que ſine cauſa parare. Sed quid faciam? quid e-
nim tibi in eo loco placeat, quid laudes, vbi ni-
hil debitè, nihil ordine, nihil ex legibus fit? Nam
vt cætera omittam, hęc ipſa paupertas, quem non
moueat? publicæ opes nullæ, ærariũ exhauſtum,
priuatorum hominum fortunæ abſumtæ, hoſtes
potentes vndiq. plurimi. ἐχεμυθία igitur Pythago-
ræ mihi in poſterum ſequenda erit. QVAES. Er-
ras: nam & hæc ipſa, quæ recenſes mala, homi-
num vitia ſunt potius, diſciplinęque corruptæ at-
que diſſolutæ, quàm ſoli & patriæ. Quam quidẽ,
ſi ego aut inſulis fortunatis, aut Aegypti fœcun-
ditati, cuius ipſe Nilus cultor & irrigator eſſe di-
citur; aut vicinæ huic noſtræ quondam felici Pan
noniæ comparare vellem; nimis fortaſsè amans
patrii ſoli viderer. Si verò eam eſſe dico, cuius
neminem bonum meritò pœnitere poſsit, huius
me iudicii pudebit nunquam. Mitto portus, mit-
tò em-

to emporia, mitto flumina, frumenti copiam, pa-
ſcuorum vbertatem, quę tot exteras gentes alunt,
equos, iumenta, victus facilitatem, mitto alia. Vi-
ri certè & vires, quæ primæ & ſummæ opes Rei-
pub. putantur, nobis non deſunt, nec defuerunt
vnquam. Ars fruendi bonis noſtris nobis deeſt,
illaque ipſa, cuius nomine omnes virtutes com-
plexus eſt Tullius, frugalitas, quæ iam ad vltimũ
extremum multorum vitio mihi deducta eſſe vi-
detur. MEM. Explices id obſecro, atque ali-
quantum in hoc loco conſiſtas, ſi otium eſt, & ſi
vis. QVAES. Res difficilis & odioſa, vt vides,
& quæ multos offendere poteſt: faciam tamen
tua cauſa aliquid, ſi modò potero; ac quid de to-
to hoc genere, ſiue vſu & abuſu bonorum, ſiue
frugalitate ſentiam, paucis (quoniam otii aliquid
nactus ſum) explicabo. Hoc eſt, vt primùm, quò
res, & ad quæ extrema deducta ſit, oſtendam: de-
inde gradus, quibus eò deueniri ſolet, demon-
ſtrem: poſtea incommoda eius labis, referam.
Minus quidem grata me dicturum video; ſed me
vera pro gratis loqui, etſi ingenium meum non
moneret, res ipſa cogit. Tu, ſi quid prætermiſe-
ro, aut ſi quid aliud ſenſeris, ſuggere. MEM. Per-
placet, tu rem ſtrenuè aggredere, nec quenquam
reſpicias.

Qv AE s. Faciamus ergò denuò hoc tanquam totius cauſæ initium,cùm de vſu bonorum publicorum, & priuatorum dicimus, non de re parua nos diſputare. Niſi enim priuata res rectè in ciuitate adminiſtretur (dicebat Plato) fruſtrà rem communem quiſpiam ſperet robur & firmitatem aliquam in Repub. habituram: Et qui ſua, inquit Imperator, per intemperantiam abliguriuerit, cùm deeſt, aliena ſequatur oportet. Itaque publica & priuata bona,veteres ſapientes, nunc ὀυσιάν, id eſt, ſubſtantiam, quòd hæc quaſi fundamentum vitæ ſint: nunc rem, cum qua conſilium ſimul quæri & amitti dicebat Comicus: nunc viſcera, quòd his homo viuat: nunc ſanguinem, quòd his vegetetur,his alatur: nunc neruũ,quòd in his tota vis & robur ſit: nùnc denique vitam appellare ſolebant. Bonis igitur Reipub abſumtis,bonis priuatorum profuſis, ſubſtantiam, rem, neruos, viſcera,ſanguinem,vitam denique ipſam, cum ciuium ipſorum, tum vniuerſæ Reipub. abſumi oportet. Hæc autem res tanta,ad quod extremum, non apud nos ſolùm, ſed planè vbique quodam modo deuoluta ſit, pudet dicere. Qvid enim nũc paſsim hominibus,tam priuatim,quàm publicè, ex ſua ſubſtantia, ex ſuo neruo, ex ſuo

ſanguine, ex ſuis viſceribus, ex ſua denique vita ſupereſt? Nihil aliud, crede mihi,præter nomina. Non dico nomina, hoc eſt, debita; quanquã etſi hoc modo dixero, nihil aberrauero. Quantũ enim aut publicè,aut priuatim,vbique debeatur, tu ipſe rectè vides; hæcque nomina ipſa multorum malorum cauſa ſunt;ita vt non immeritò inter cæteras ſalutationes Græcorum,hæc fuerit vna ex præcipuis, ὀφειλεῖν μηδενὶ, hoc eſt,vt nihil cuiquam debeas. Sed cùm dico,nihil paſsim homines præter nomina habere,id ita intelligo:Si quis bona Reipub. agros, rura, oppida, pertranſeat, (quod mihi ſæpè pro hoc meo munere contigit) & quærat, cuius ſit hic ager, hoc rus, iſtud oppidum? reſponderi ſolet, Reipub. ſi ampliùs quæras,quis ipſos fructus,quis prouentus,ex illo agro ex hoc oppido,accipiat? mox illum,vel illam,vix non & illud, accipere reſpondent. Et bona quidem, bona Reipub. eſſe, bona regalia eſſe; ſed Rempub. ſed Regem inde nihil capere. Atque hoc eſt nomina rerum, non res ipſas habere.Eam enim tu rem meam appelles volo, qua ego fruor, cuius fructus ad me pertinent, cuius dominus ſum: hoc autem,quod tu dicis, ludibrium potiùs quàm certa poſſeſsio eſt. Quomodo enim id me-

um, vbi me fame nonnunquam, nisi aliunde parem ac prouideam, perire contingit? Sic igitur Respublicæ, sic Reges, præter nomina, parum vel nihil habent. Sed & priuati item hominis, patritii alicuius, aut equitis, transeo rus, agrum, oppidū, cuius sit quæro; similiter respondet quis, huius vel illius esse, addit Magnificum & illustre ac vetustum aliquod ex annalibus nomen. Quis autem fructus, quis prouentus eius agri capit? ille & ille aduena. quis? mercator, vsurarius, Iudæus nonnunquam. Quid hoc aliud est, quàm non iam res, sed nomina rerum illum Magnificū habere? Mem. Idem igitur sentis, quod ipse modò dixi, nos non ditissimos esse. Qvaes. Non idem certè, nam hæc, vitia hominum sunt potiùs, vt vides, quàm patriæ. Si enim rectè & publicis & priuatis bonis vteremur, abundaremus, crede mihi, omnes; nam neque nunc, Dei gratia, ita egemus, vt non facilè nos tueri possimus. Quæ vitia, si loci aut regionis essent, eadem semper manerent, corrigi non possent; hæc modica disciplinæ intentione facilè corriguntur.

Mem. Vera dicis. non pugno. Sed quibus tandem modis & vitiis eò quò dixisti deduci solet, paucis

paucis explica: idq. ordine & numero certo, quod Quæstorem decet, quò rectius eorū, quæ à te dicentur, meminisse possim. Q. Multa quidem illa, & quæ breui tempore haud ita facilè recenseri possint; ex multis tamen pauca hæc accipe.

Prima, vt omnium rerum ita & huius causa mali in educatione posita est: cuius vim alicubi peruenustè Hippocrates explicat, atque miratur. Frangitur fructiferæ arboris surculus, inseritur in siluestrem truncum, crescit in magnam arborem; nec tamen fructū aut naturam mutat, propter illā primæuam sibi à teneris insitā vim. Lycurgus hoc idem, quod dicimus, suis demonstrare volens, duos educauerat catulos, iisdem parentibus natos, quorum quidem alterum gulæ assuefecerat, alterum venationi: deinde vtrunque in concionem produxit, ollam, ac leporem proposuit; secutus vterque educationem suam, leporem alter, ollam alius. Intulit ille: Videte ciues, cùm ex eodem genere sint, quàm dissimiles ob educationem inter se euaserint; quantoque efficacior, quàm natura, ad res honestas, sit exercitatio. Ita in omnē partem in educatione est vis maxima. Hæc enim educatio, quæ dura & aspera est; quæ ab omni superflui sumtus aspectu etiam liberos arcebit; quæ

 agellum

agellum suum eiusque culturam puero inculcabit; quæ industriam, quæ labores, quæ artes bonas, quæ militiam, inprimis autem parcum & frugalem victum commendabit; hæc, inquam, & priuatim & publicè, beatos ac locupletes ciues facere solet. Contrà, mollis illa, delicata, sumtuosa, iners, quæ non sua sed aliena spectare iubet; quæ spebus (vt ita dicam) vanis incautam ætatē inflat, illique imponit; quæ altero quidem oculo bona publica, altero ecclesiastica intueri iubet; hæcque iam in cunis inculcat, tu eris Episcopus, tu Præpositus, tu Abbas, tu Cancellarius, tu Referendarius, tu hic vel ille Capitaneus, tu Rex etiam aliquando, non addito, Si DEVS volet & vixerimus; illa, inquam, educatio, pestis exitiosa est. Nam plerunque & hæc incerta non assequuntur, & sua certa amittunt: suntque Aesopico cani persimiles, qui dum vmbram frusti carnis consectatur, veram carnem amisit. ignaui efficiuntur: artes rerum quærendarum negligunt. amissis autem suis, illa quibus in cunis sunt lactati, vt consequantur; quæ non faciunt fanda & nefanda? vires & valetudinem exhauriunt: in carpentis, ventos sectando, emoriuntur: hinc simoniæ, hinc rapinæ, hinc regnorū istæ nundinationes, & quæ non?

non? moriique potiùs malunt, quàm vt domum nudi & egentes redeant. Vnde illi quandoque Asthmaticorum, Cephalicorum, Hydropicorum, Chiragricorum, Podagricorum, surdorum, claudorū, qui curias & aulas principum sequuntur greges: ex quibus si quæras, qua necessitate adacti eas cruces sufferant, nihil aliud respondere possunt, quàm id gentiles & propinquos suos velle: sua se amisisse, quò redeant non habere. Quibus miseris illud, in hoc voluendo lapide, accidere solet, quod Sisypho accidisse, in fabulis legimus; vt cùm ad summum peruenerint, aliqua leui immutatione Reip. aut interregno ad ima prolabantur: sic turpes inopesque simul, iuxta poëtam, miserabile transigunt æuum. M. Generosa tamen educatione opus est, ne ciuium animi languescant & deiiciantur. Q. Generosa, sed non ambitiosa, sed non superba, & temeraria, & quæ spes pretio non emat. Faciliùs enim animi sumuntur, quàm ponuntur: facilè se prodit, facilè emergit, quem ipse DEVS ad aliquid magnum vocat. Illustris virtus diu latere non potest. M. Prosequere igitur vt cœpisti reliqua.

Q. Alterum vitium est, vbi paupertatis & parsimoniæ pudere ciues incipit, quem quidem pessimum

pesimum pudorem appellat apud Liuium Cato. Fuit siquidem quondam apud priscum seculum, magna laus ac dignitas parsimoniæ & frugalitatis; ita, vt quem virum bonum appellare vellent, hunc frugi vocarent: nomineque frugalitatis, totam virtutem, teste Tullio, complecterentur. Vnde illa principum familiarum à frugalitate ducta cognomina, Fabiorum, inquam, Pisonum, Lentulorum, Ciceronum, Porciorum, Vitelliorum. Magnæ laudi fuit L. Quintio Cincinnato, quatuor iugerum ager, stiua illa, rastri illi, sudor ille pulueri permistus, vestis rustica, quam vt deponeret, priusquam dictaturam susciperet, quæ tũ ei, rustico operi intento, deferebatur, ægrè Senatus populusque R. impetrauit. Laudantur duo illi populi R. Consules. P. Valerius Poplicola, princeps, omnium consensu, belli pacisque artibus suo tempore, & Agrippa Menenius, vir omni vita pariter plebi ac patribus charus, interpres & arbiter concordiæ ciuium, reductor plebis in vrbem: quòd adeò exiguis copiis fuerint, vt cùm sumtus funeri deesset, de publico sint elati. Menenium etiam, qui illam toties accusabat, plebs extulit, sextantibus in capita collatis. Quid attinet prolixiore disputatione tantorum virorũ paupertatem scrutari? Abundè enim patet, quid viui possederint, quibus mortuis lectus lugubris & rogus defuit. Regulus Attilius ex Africa Imperator literas ad Senatum populumque Rom. scripsit, villicum in agello, quem septem iugerum in Papinia habebat, mortuum esse; occasionemque nactum mercenarium, amoto inde rustico instrumento, decessisse: ideóque petere, vt sibi successor mitteretur, ne deserto agro, deesset vnde vxor atque liberi alerentur. Quæ postquam Senatus à Consulibus accepit, & agrum Attilii illicò colendum locari, & alimenta coniugi eius ac liberis præberi, resque quas amiserat, redimi publicè iussit. M. Sed quæ tandem causa est, cur, aut paupertas tanti fuerit, aut parsimoniæ pudorem pesimum vocet Cato? Q. Magna profectò, quam ipsemet explicat: ne simul ac pudere, quod non oportet cœperit, quod oportet non pudeat. Nam dum pudet, pauperẽ, aut parcum esse, quod non oportet; raptorem, vsurarium, furem, mendacem esse, non pudebit; cuius maximè pudere oportuit. Et reuera magnarum nonnunquam rerum paupertas causa & origo fuit. Nam & ipse pop. Romanus, imperii sui initia paupertati accepta refert: eoque nomine semper

Diis immortalibus, ſimpulo & catino fictili, dum ſtetit, ſacrificabat. Multas virtutes, paupertas honeſta comites habet. Iuſta fuit in Ariſtide: benigna in Phocione: ſtrenua in Epaminonda: ſapiens in Socrate: diſerta in Homero. Sed hæc miſſa faciamus.

Tertium vitium eſt, vbi nõ paupertatis tantùm & parſimoniæ homines pudet: ſed etiã conditionis ac ordinis ſui nonnunquam. Piget aratorem eum eſſe, qui eſt; mercatorem ſuę mercaturæ pœnitet; eodemq. modo alios. Indeq. euenit, vt nemo pro ſuo ordine & conditione viuat: nemo ſe ſuo metiatur modulo. Homo ruſticanus in victu, amictu, familia, iumento, vult eſſe par & ſimilis vrbano: vrbanus, equiti: eques, Patritio & Senatori: Senator, Duci ac Principi: Duces & Principes, Regibus, aut ſi quid maius eſſe poteſt. Sic nemo intra ſuos cõtinet ſe limites. Sacerdotibus detracta byſſus ſua & biſtinctus hyacinthus: aurũ & gemmæ ſuæ altaribus: Regibus ſua purpura, agaſonibus etiam communicata. Ita homines tanquã altaria, & ſimilitudinem templi, ſine omni decore & verecundia, incedere videas; perſonatos putes, ne dicam ſcurras. Mihi mehercule nihil magis ridiculum videtur, quàm cùm regio veſtitu, regis

regis familiam, Regem antecedere videam; ita vt nihil ſit, quod regem à ſuis diſtinguat; ſæpéq. homines aberrare cõtingat, vt illos pro regibus honorent & ſalutent. Apud Perſas quidem vel in ſella regia conſediſſe capitale fuit. Rarus quondã apud nos vſus vini fuit, idque ſtatis temporibus, & inter paucos, magno fructu & emolumento vitæ longæ & ſanæ mentis; nunc vulgatiſsimus, qui ad caulas & ſtabula vſque peruenit. Ita erectum eſt magnificum temulentiæ trophæum: opes exhauſtæ. Scena non cohærebit, ſi vna perſona in alterius munus & ordinem inuadat; & vita communis cohærebit? Non equidem puto.

Quartum malum, maliq. cauſa, aliena pro ſuis venditare, atq. ſe corniculæ more cũ alienis plumis oſtentare. Nam hæc ipſa purpura, & pretioſa veſtis, lanæ ſunt ouiũ: & hoc ipſum Carmeſinum ac ſericum, bombicis opus eſt: hæ ipſæ pelles, luporum, vulpium, tigrium, pantherarum, ac reliquarum ſilueſtrium ferarum, indumenta ſunt. Vnde illud Epicteti: Nulla aliena præſtantia efferaris animo. Si equus ſemet iactans diceret, ſum pulcher, ferendum eſſet: tu verò cùm inſolenter gloriaris, te pulchrum equum habere, ſcito te bono equo

no equo ſuperbire. Quid igitur eſt tuum? vſus rerum. Nos dum beluarum ornamenta conſectamur, humana amiſimus. Neque verò illa argumentationis ratio placet, apud Xenophontem Socrati: Mea veſtis eſt pretioſior, quàm tua: igitur ego ſum melior quàm tu. aut illa: Generoſior meus equus, quàm tuus: ego te igitur generoſior. Quanto melius & verius ſic: Ergo mea veſtis melior eſt quàm tua, eodem modo de equo.

Quintum vitium eſt, vbi περισσὰ τοῖς ἀναγκαίοις anteferuntur, hoc eſt, ſuperflua iis, quæ ad vitæ vſum ſunt neceſſaria. Veſtem quis vnde comparet, non habet: de epulo tamen aut largitione aliqua cogitat. Gaudet alicubi Socrates, cùm in forum veniſſet, aliaque alios coëmentes videret, ſe tot rebus opus non habere. Multa acutè dicere ſolebat noſter MIELECIVS, Palatinus quondam Podoliæ: hic inter cætera ſuos monebat, vt non omnia illa quibus opus habere videntur, ſibi compararent; ſed ſola ea, ſine quibus eſſe non poſſent. Fit enim plerunque, vt dum in ea quæ ſuperflua ſunt, facultates profundimus; ad ea quæ nobis neceſſaria ſunt, non ſufficiant. Et ſuperflua quidem ſunt infinita: neceſſariorum autem eſt certus modus.

Sextus

Sextus gradus præcipitii eſt, vbi ad opinionem, non ad naturam viuitur. Venter tuus eſt ſatur, & hoſpites: lateri benè, tergo benè, iumento benè. Quid igitur vis? oculi non ſaturi: aures non plenæ, quid foris dicant, quid ſentiant, quid de conuiuio opinentur, quàm magnificè ſint accepti. Abi igitur, & ſuſpende te. Atqui ſi ad naturam viuis, nunquam eris pauper: Si ad opinionem, nunquam eris diues, ſed ne ſatur quidem. Refertus ieiunabis: ebrius ſities. Perſonata, & quæ magis viſum quàm guſtum delectent, obſonia, laudaui nunquam. Venter enim, vt auribus, ita & oculis caret.

Septimum illud eſt malum, immoderatæ dotes, quarum ſpe multi amittunt ſua, familiæ ſumtu exhauriuntur: omnis deinde muliebris luxus. Creuerant ſatis ante ſecundum bellum Punicum populi Ro: opes: in Hiſpaniam vſque protulerat vires ſuas; Scipionem, qui tum ibi bella gerebat, chariſsimum habuit: cùm tamen is, elocandæ filiæ virginis adultæ cauſa, ſe ex Hiſpania reuocari à Senatu petiiſſet, Senatuſq. patris ſibi partes deſumſiſſet, cõſilio vxoris ac propinquorum Scipionis, dote conſtituta, ſummã eius quadraginta millia æris ſola, hoc eſt, quadringentos ferè taleros,

 ex æra-

ex ærario erogauit, ac puellā nuptui dedit. Tatia Cæsonis filia, maximam dotem ad virum decem millia æris attulerat: hoc est, centū nostros taleros. & Alegalia, quia cū quingentis millibus æris, hoc est, quinq. millibus huiusmodi talerorū, mariti domum intrauit, dotatæ cognomen inuenerat. Nunc decem millia dotis priuato homini parum est, quæ quondam Reginarum dos fuerat. Nota est illa lex Oppiana, pro qua mirum in modum certat apud Liuium Cato; qui in medio ardore Punici belli legem tulerat, ne qua mulier plus semiuncia auri haberet, neué vestimento versicolori vteretur. Massiliensium quoque frugalitatem Strabo celebrat, quòd apud eos mulierum dos maxima centum aureos nō excederet, vestimenta quinque aureos. Genuensis mulier, si quid præter sumtuariam legem fecerit, hoc est, gemma aliqua pretiosa, auro aut serico vsa fuerit, quod apud illos in communi opere est; maritus centenis aureis mulctatur, quos ipse ex dote detrahit: hacque ratione omnis mundities & ornatus apud eas conseruatur, sumtu & luxu exclusó. At nos vix non ex Aethiopa vsque.

Octaua est causa mali, externus miles, vel domesticus sumtuosus. Habent siquidem hoc vitium ex-

um externæ copiæ, quòd primo domesticorum animos eneruant, ac negligentiores faciunt: deinde ditissimam etiam Rempub. exhauriunt. Populus Romanus vix post trecentos annos suo militi stipendia numerauit; externo, præter socios, an aliquando fuerit vsus, non ita facilè exemplum occurrit, nisi fortè insanis illis & fatalibus ciuilibus bellis, posterioribusque temporibus. Nostri item homines, nobis primùm adolescentibus, alieno milite vti ceperunt, vel propter disciplinam remissam, vel propter externos reges. Dimidia virtus ciuium perit, accersito externo milite. Sed ne illud quidem minus malum, vbi domestico militi, nunquam satis fit, non stipendio, non donatiuo, non præda, non rapina: sumtus maximi, plusquàm pacis, deliciæ superfluæ, quæ militem effœminatum reddere, ærarium verò exhaurire solent. Scipio, vbi Numantiam, à multis imperatoribus nequicquam oppugnatam, obsessurus in castra venisset, multamque & licentiam, & superstitionem, & delicias deprehendisset; nigro circumdatus sago circuiuit, lugere se exercitus turpitudinem dicēs, vatesq. omnes, & ariolos, & lixas, & lenones statim eiecit, ac vasa omnia, præter ollam & veruculum, & calicem

licem fictilem, amandari iussit: argenteum quoq. poculum, non maius duabus libris habere volentibus, ægrè permisit; lauari autem prohibuit: edixit quoque, vt stantes crudum pranderent obsonium, cœnarent autem discumbentes, panem vel pultem simpliciter, & carnem tostam aut elixam. Indeque Numantini, cùm toties victricem suam fortunam mutatam mirarentur, quidam respondisse fertur: Pecora Romanorum etiam nunc eadem esse, sed mutatum pastorem.

Nonum vitiũ illud est, ex quo hæc mala nascuntur; quando exotica quæruntur omnia, domesticum & patrium placet nihil: non victus, non vestis, non seruus, non ensis, non equus. Mercator extremos oportet vt currat ad Indos, dum tergo & palato ciuium satis faciat. Plura ex pharmacopoliis quàm ex macello in mensis apponuntur; interdum ea, quæ neque conuiua neq. conuiuator nominare posit, sæpiusque ad Plinium & Dioscoridem, Atheneum item recurrere oportet, antequam cœna intelligatur: quam ad rem docto etiam interprete opus est. Equi ex Arabia vsque adducti, alimenta non norunt: noua rerum satione opus est, quam tellus, vt ignotam, non accipit. Neque pudet aliena pro suis venditare, idque

idque sine omni iudicio & delectu plerunq. Nam quæ apud eas nationes seruorum aliquando sunt alimenta; apud istos, eo solùm nomine, quod externa sunt, pro secundis mensis bellariisque apponuntur, & habentur. Neque item mihi placet illud quorundam Emblema: Pingi quasdam gentes nudas, cum rudi panno, ex quo quiuis vestitus esse posit. Quod etsi illud significare posset, quemuis Aristippo colorem conuenire, quod & ipsum non valdè laudabile est; tamen & nudũ pingi paupertatis signum est; & indigestum pannum gerere, inconstantiæ & seruitutis. Laudandus est igitur populus Romanus, quòd externis rebus in sola scena vsus sit: in cæteris, domesticis contentus.

Decimum illud est, & magis exitiosum, vbi non tantùm res, sed & luxus ac profusiones peregrinarum gentium accersuntur: idque non vnius tantùm & alterius, sed omnium simul; idque sine modo, nullo aut publico aut priuato commodo, atque aliquid etiam de suo additur. Ad nos quidem, quid Italicum, quid Gallicum apportatum non est? Germanicum, & Britannicum, Vngaricum, & Moldauicum, eodem modo, & quod dolendum est, fortè & Byzantina non pauca. Ia-

ctant & oſtentant aliȩ gentes & nationes aurum, argentum, ebur, lectos, veſtes, totamque ſupellectilem pretioſam: menſas & epulas aliæ: aleam, Bacchum aliæ: amores ſumptuoſos, vnguenta, & muſicam nonnullæ: multæ vmbratiles pugnas, & certamina ſcenica; Nos ſimul hæc omnia. Neq. ſufficiebat alienũ luxum ad nos tranſtuliſſe, niſi aliquem noſtrum addidiſſemus. Eſt autem ille, qui in alendis non neceſſariis corporibus ſitus eſt: quem expreſsit illud vetus prouerbium σώματα πόλλα τρέφειν. Computat Herodotus, in vnius hominis ſuperflui annuum victum tantùm inſumi, ac ſi trecentos, & quinquaginta, & aliquot homines vno die alas. Tot enim dies anni ſunt. Fabricium quidem Licinium continentiæ ſuæ beneficio, ſine pecunia perdiuitem fuiſſe, ac ſine vſu familiæ abundè commendatum, teſtantur veteres. Cato verò ſuperior, tribus ſolis ſeruis comitatus Hiſpaniam rexit, qui, vt ipſe ſcribit, pellibus hœdinis pro ſtragulis vti ſolebat, eodem cibo & vino, quo nautæ, contentus. Poſterior autem Cato, non plures quàm duodecim ſeruos, delicata iam & luxu ſoluta Roma, totis illis bellis ciuilibus circumduxit. ſeruos dico, non illos dominorum dominos. Et ante hos Manius Curius, qui ter

qui ter triumphum vna porta egit, duos ſolos in caſtris calones habuit. Ita ille vir, de Sabinis, deque Samnitibus, deque Pyrrho triumphator, pauciores ſeruos habuit, quàm triumphos. Nos non familiam, ſed cohortes in media pace & quiete ducimus, & plerunque pretioſiùs veſtitos, quàm nos ipſos. Siue ad Philoſophum, ſiue (vt leuiſſimè dicam) ad vxorem veniendum ſit, magna comitante caterua progredimur. Quæ res, etſi vbique odioſa, tamen in Repub. libera minus ferenda eſt. Nam greges iſti, ſeruitutis cuiuſdam inſigne ſunt, quaſi aut ipſe metuas, aut metui velis. Quid enim libertati magis repugnat, quàm alienum armatum ſufferre, illi de via decedere, primum locum dare, fulmina bombardica, ſine tonitru metuere? Potentem, inquit, aduerſarium habeo. Atqui hæc vox non eſt Reipub. liberæ, pugnat enim potentia cum libertate. Quàm triſtis eſt Tullii querela, ſe inter armatos ſententiam dicere? Quales comitatus tum primùm Romani habere cœperunt, vbi perierunt. Nam & faſces, & ſecures magiſtratui præferri, aliquando ſubtriſtius eſt; quid priuato homini? Rumpatur generoſum pectus oportet, vbi cernit, quod magiſtratui non licet, cuiuis licere. Qui

 liber

liber eſt, ſolus, vel cum paucis incedit, (quod ſæpè diximus) timet neminem. Nam de iumentis quid dicam? Mitto illorum multitudinem: vnam mulierculam, cum qua vel robuſtior muſca auolaret, trinis bigis vehimus, in quibus ſex egregii milites pro patria fortiter pugnare poſſent. Apud populum Romanum aliquando lege cautum fuit, ne mulieres iuncto vehiculo, in vrbe oppidoúe, aut propius mille paſſus, niſi ſacrorum cauſa, veherentur. Pretium quidem equorum intolerabile eſt. Quid enim magis eſſe poteſt hominis ſtulti ac temerarii, ſibíque à Deo datis bonis abutentis; quàm iumentum, quod eodem die extingui poteſt, mille aureis comparare? Quod ſi eam Rempu. diu ſtare non poſſe, dicebat Cato, in qua piſcis ſit carior boue: quid de ea dices, vbi caput equi pluris cenſetur, quàm equitis? Hoc certè eſt comparari iumentis inſipientibus.

Vndecimum malum eſt, ſi non ex eo, quod habent, ſed ex eo quod aliquando habituri ſunt, ciues viuere aſſueſcant. Hoc autem multis modis fit: Primùm, ſi multorũ qui ſequũtur annorum, priuſquàm oriantur fructus abſumant: cui vitio egregiè inſeruire ſolet illa inſidioſa, tam auarorũ quàm prodigorum hirudo & adminiſtra, quam Itali

Arendam vocant: deinde, vbi venturæ hæreditates, priuſquàm emergant, profunduntur: poſtea ſperatæ dotes: vltimò futuræ dignitatum & ſacerdotiorum ſpes. & ita ſperatis rebus viuitur. Homo parcus & frugalis ex conditis viuit: præſentibus gaudet, ac fortuitis temporibus reſeruat: futura expectat: colligit tanquam ſemper victurus; diſpenſat tanquam cras moriturus.

Duodecimum malum eſt illud, dum ciues non ex rebus ac facultatibus, ſed pro rebus & fortunis ſuis viuunt: hoc eſt, non amplius fructibus & prouentibus ſuis contenti ſunt; ſed ad extremum res ipſas, & fortunas, vnà cum oſsibus & cineribus maiorum ſuorum vendunt, vel oppignorant, ne quid aut ſuæ, aut maiorum ſuorum memoriæ ad poſteritatem extet. Deſperatorum ac deploratorum hoc hominum eſt. Nam vt illi, qui fame enecantur, vltimò conſumtis omnibus carnes ſuas, tanquam in rabiem verſi, abſumunt; ita iſti conſumtis fructibus, fundos ipſos deuorant. Infauſta proles, quæ, quod ipſi ad vſum tantùm con creditum eſt, perpetuò abligurit: impia in maiores, crudelis in poſteros, exitioſa in ſeipſam. Digniſsimi, è quorum dextera, ab agnatis & cognatis annulus cum ſignis, & imaginibus maio-

 rum

rum suorum detrahatur. Quod quondam Scipioni, superioris Africani filio ignauo propinquos fecisse, qui ei annulum, in quo caput Africani sculptum erat, è manu detraxerunt, legimus. Indignum hominem inertem nobilis familia iudicauit, qui vultum patris sui in prodiga & timida manu haberet. Nunquam hunc veneranda illa vetustas admisisset, ad sua charistia : quorum illa inuitatio:

Innocui veniant: procul hinc procul impius esto Frater.

Tredecimum, vbi ciues rebus suis consumtis, aliena consectantur. Quid rides? M. Quasi verò non videas? In promptu causa est. video iam rem ad extrema deduci. Perge igitur.

QVAE. Quartadecima causa, si iis morbis nullum remedium adhibeatur: si ægri tam graui morbo laborantes non curentur; sed suæ voluntati satisfacere permittantur. Tritum est illud populi Romani prouerbium: Ad agnatos & cognatos referri, quod morem & disciplinam gentis illius designabat. Vbi enim primò quis suis fortunis abuti cœpit, vbi profusiùs illa dispensare; hic cum suis facultatibus in curam agnatorum & cognatorũ à magistratu tradebatur, dum vitæ suę ratio-

rationem inueniret. Quod si his carebat, publicè illi tutor & curator adhibebatur, qui tantisper eum resque eius curaret, dum ad se rediret. Notæ sunt hac de re Imperatorum leges: verbis multis opus non est. Carent his remediis ætas, & tempora nostra.

Vltimum vitium, vbi authores, adiutores, & perfectores eius profusionis, non modò non puniuntur, sed etiam ditescunt, legitimorumq́. dominorum possesiones, ad non legitimos transferunt. Multæ hoc in loco administrorum sunt species, dum alii noua genera voluptatum ac deliciarum, alii monstrorum & vanitatum, alii dapum & temulentiæ comminiscuntur: sed nulli peiores, quàm illi, qui præsentem pecuniã illis quærunt, aut ipsi suppeditant, modò & ipsi ditescant, & lautis patrimoniis ac veteribus facultatibus alios exuant. Idque nonnunquam ipsi cognati & agnati faciunt, genus hominum cruce dignissimum. Quid enim est insano gladiũ dare, aut furentem soluere? Huc referuntur illæ exitiosæ arendæ: vsuræ intolerabiles: miserorũ iuuenũ tormenta & cruces: monstrosæ obligationes. Vnde iurium inuersiones: binæ & ternæ eiusdem rei venditiones. Quæ omnia, quo tu meliore nomine nisi

ne, nisi quandam ἀλληλοφαγίαν appelles, vbi homo hominem deuorat, nec artem aliam nouit, quàm alios absorbere, eorumque fortunis abuti.

Atque hæc quidem vitia sunt, quibus Resp. tam priuatim quàm publicè exhauriuntur, in grauemque & periculosam phtisim incidunt. Nam & in tabe hoc idem euenit, vt primùm membra quædam magis præcipua arescant, ac vlcere conficiantur, postea reliquum corpus consumatur; indeque phtisin generari medici docent. Ob quæ eadem vitia, nostram Rempub. eô quô quereris deductam puto, nisi tu fortè aliquid aliud sentias. M. Ego verò non modò nihil aliud sentio, sed illud etiam addo, non hanc solùm Rempub. quã ne tu quidem ditissimam dicis, sed locupletissimum etiam regnum his talibus vitiis exhauriri oportere: longeque aliud sentio nunc, quàm nuper sensi, Rempub. hanc scilicet inopem esse, cùm satis diues esse videatur, quòd hactenus non sit tantis sumtibus exhausta, contraque tot ac tantos hostes se quotidiè tueatur, quodue hac ipsa phtisi iam olim consumta non sit. Quibus enim aliis artibus res periit Romana, quàm iis largitionum ac immensarum profusionum, & quod alieno ære pressi quidam, Repub. salua, se saluos esse non

non posse, vt ipse testatur Cæsar, existimarunt? Rectè nosti, ob quam causam Curio tribunus pleb. & alii Cæsarem secuti sint. Aurea illa apud Liuium est Catonis oratio: Sæpenumero, inquit, audistis, diuersis duobus vitiis auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quę pestes omnia magna imperia euerterunt.

Quibus Vitiis [illegible] euertuntur

Quid igitur restat, vt agamus? M. Res ipsa indicat. Quid enim aliud sequitur, quàm vt vbi morbos exposueris, remedia eorum afferas? Q. Atqui inueteratus morbus est, curari difficilè potest. M. Tentandum tamen aliquid est; morbus hic inueteratus est, non tamen desperatus. Q. Ego quidem apud nos, nullum remedium efficaciùs aliud esse puto, in tam laxo & latè fuso populo, quàm vt ipse spontè cognoscat, quàm stultè, quàm ineptè, quàm ridiculè hæc faciat: deinde quantum aut infamiæ, aut dedecoris, aut incommodorum, aut exitii ea res tam priuatim quàm publicè ferat; vt cùm pro laude infamiam, pro commendatione ignominiã, pro authoritate risum, se consequi cognouerit, à re vanissima aliquando abstineat, eamque oderit perpetuò. M. Hoc igitur, obsecro, si potes, & quantum potes ex-

tes explica. Q. Res quidem per ſe ſuaque ſponte clara eſt: tamen ſi ita placet, quid ea profuſio mali, tam priuatim, quàm publicè, vt diximus, afferat, paucis expendamus. Publica quidem bona, ſi diſtrahantur, quantum in ea re inſit incommodi, non tam Plato aut Ariſtoteles, aut aliquis ex veteribus, quàm Deus ipſe docuit. Cu-
Ezech: 46. ius lex apud Ezechielem illa eſt: Si dederit princeps donum alicui de filiis ſuis; hæreditas illius, filiorum ſuorum erit, poſsidebunt eam hæreditariè. Si autem dederit legatum de hæreditate ſua, vni ſeruorum ſuorum; erit illius vſque ad annum remiſsionis, & reuertetur ad principem: hæreditas autem eius, filiis eius erit, & non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de poſſeſsione eorum, ſed de poſſeſsione ſua hæreditatem filiis ſuis dabit; vt non diſpergatur populus meus, vnuſquiſque à poſſeſsione ſua. Diſpenſationem regiorum bonorum, quę tum hęreditaria fuerũt, lex iſta docet, cuius ſenſus hic eſt: Si rex aliquot habuerit filios, & ex his vni dederit donum; ferent æquo animo alii: donum erit eius, & poſteritatis ſuæ. Si autem dederit alicui, vel ex militibus, vel ex familiaribus ſuis; fruetur liberalitate regis, ſed ad annum quinquageſimum,

mum, qui Iubileus vocabatur, tantùm: quo anno, alienata, ex vnaquaque tribu & familia, ad dominos ſuos redire oportebat; ne tribus & familiæ exhaurirentur, aut inter ſeſe cõfunderẽtur. Et legis quidem ſenſus hic eſt. Cauſa autem legis illa, vt non accipiat princeps de hæreditate populi per violentiam, & de poſſeſsione eorum: hoc eſt: non exhauriat rex facultates ſuas; ne vbi defuerint, alienas ſequi opus habeat. Quod quidem multis modis (durum enim onus neceſsitas eſt regni, eiuſque ſumtus) eſſe poterit: vel per violentiam, qui ſolus modus hîc ponitur, quomodo Achab inuaſit vineam iuſti Naboth: vel per neceſsitudines & affinitates, cum externis regibus, externaſque mercaturas; quod de Ioſaphat legimus: vel per auaras œconomias: vel per iuris proditionem, cauſarumque venditionem: vel per ſubmiſſarios homines, priuatorum hominum fortunis inſidiantes, ac ventis aurum captantes; quarum rerum ſunt plura, quàm velimus exempla. adde his legum, religionumque, ac priuilegiorum inuerſiones: portoria atque vectigalia: frequentes cenſus & tributa: calumnias, ac deſertas & caducas hæreditates. Quod ſi aliquid horum rex non faciet, tum illud, quod omnium deterri-

 mum

mum eſt, conſequi ſolet;vt,vbi omnia ex multitudinis manu ſpectare cœperit, pro rege ac magiſtratu aſſentator populi (quod de Pericle legimus) factus, omnia libidini & cupiditati eorum concedat: cum illiſque nunc de religione, nunc de rebus ſacris, nunc de licentia, nunc de magiſtratibus ac publicis honoribus licitetur; modò habeat vnde ſe,vitamq; ſuam tueri poſsit: qua peſte nulla nocentior, nulla exitioſior rebuſpub. eſſe poteſt. Satiſné idoneæ & ſufficientes iſtæ cauſæ ad perdendam validiſsimam rempub. tibi videntur? M. Plus quàm vellem efficaces ſunt. Illud tamen metuo, ne pro frugali tenacem regem facias: magnificentia enim regum eſt propria; & ne illi parti iuſticiæ, quam philoſophi diſtributiuam vocant, iniuriam facias. Q. Ne metuas: quantò plura habebit, tantò maiora & inter plures largiri poterit:de ipſis poſſeſsionibus & facultatibus agimus,non de fructibus facultatum. Illas teneat,hos largiatur: quanquam & in hoc genere quid excellens cuiuſuis virtus & merita expoſcant, videndum erit. M. Quoniam igitur de illis malis & incommodis, quæ rempu. ſequuntur, dixiſti, dic de his quæ priuatos ſequi ſolent. Q. Infinita ſunt, ſed ex his pauca ſeligamus.

gamus. Primùm igitur illud eſt, & quod vel ſolùm ad deterrendos iſtos ſufficere deberet;quòd id,quod volunt,non conſequuntur: imò verò cõtraria omnia. Quatuor autem ſunt præcipua,quę ſibi in hac ſua profuſione proponnnt, ſibiq; comparare volunt,à quibus tamen longiſsimè abſunt. Primùm, vt ſibi hac ratione, quandam authoritatem & admirationem concilient: maiores ac auguſtiores videantur:fidemque ſibi faciant. A quo quantum abſint, illa in omnibus linguis infamia nomina, quibus hæc ingenia notari ſolent,abundè teſtari poſſunt. Græci ἀσώτους, hoc eſt, homines perditos, ἀκολάστους, id eſt, effrenes, & eos qui caſtigari nequeunt, vocant. Latini perditos, profuſos, profligatos, deſperatos, diſſolutos, ne deteriora dicam nebulones, lurcones, ventres, manducones, bibones, heluones, decoctores, euerſores, conturbatores macellorum, voragines patrimoniorum, & aliis infamibus nominibus appellant. Miſerat quondam Dionyſius Lyſandri filiæ, veſtem nimis ſumtuoſam; qua ne vteretur prohibuit pater,adiuncta illa cauſa; Turpè eſt, inquit,in luxuria eſſe conſpicuum. Indeq; euenit, vt neque teſtamentum, neque liberos,neque magiſtratum, neque depoſitum huic generi

 homi-

hominum, quisquam credere velit; sed fabula & exemplum ciuitati ac scenæ sint. Non his neque talibus artibus, veteres sibi honorem & dignitatem comparabant. non Metellus: cuius administratæ prouinciæ tabulas, pop. Rom. non aspexit: non in tabulis, sed in vita Q. Metelli argumenta sincerè administratæ prouinciæ, legenda sibi reputans. non superior Africanus: ad cuius dextram osculandã piratæ inter se conspirârant: quos cùm ille fugisset, dixisse feruntur: Non vitæ eius hostes, sed virtutis admiratores venisse, conspectum & congressum tanti viri, quasi cæleste aliquod beneficium expetentes. non Cato, magnus ille parsimoniæ & frugalitatis assertor: quẽ, cùm in carcerem duceretur, vniuersus Senatus sequi non dubitauit: quo eodem præsente, pop. Rom. nescio quid impudicum in theatro aspicere erubuit: confessus, plus se maiestati illius tribuere, quàm sibi ipsis vniuersis. Quibus conuiuiis, quibus opibus, imperiis, triumphis, hoc datum est; quod huic viro exigui patrimonii, vna paterni generis imagine claro, miniméque blandæ frontis tributum est? Deinde illud affectant, vt liberales, munifici, ac si fieri posſit magnifici videantur. Consequuntur autem illa, vt à Latinis qui-

nis quidem homines nihili, vappæ, à suis autem golotæ & odardi appellentur. Nam veræ liberalitatis ac magnificentiæ illæ leges sunt; vt det quibus oportet, & quod oportet, & vnde oportet, & quantum oportet, & quando oportet. Det, inquam, non accipiat: non modò vnde non oportet, sed ne vnde oportet quidem aliquando; det autem pro facultatibus. Liberalem enim actionem, non in multitudine eorum quæ dantur, sed in habitu dantis consistere dicebat Aristoteles; vt det vltrò ac libens, cum voluptate etiam, ac sine omni dolore. Liberalitatis enim duos illos fontes esse nouimus, verum iudicium, & honestam beneuolentiam. Quarum legum cùm isti nullam seruent; ideò liberales nullo modo nec dici, nec esse possunt. Et vt liberalitatis hæ leges sunt; ita munera illa, quæ Aristoteles, Seneca, & alii magni enumerant: templa diuûm ac heroum extruere: donaria item offerre ac suspendere: publica ædificia erigere: quæque ad rempub. liberaliter faciunt, captos redimere: amicorum filias elocare: reipub. pace & bello opem ferre: monumenta familiæ excitare: obæratos liberare: afflictis & egentibus opitulari: gymnasia publica, tam rei militaris, quàm bonarum literarum, consti-

constituere: magna ingenia domi ac foris alere:
legatos magnificè accipere: artes sumtuosas
subleuare. Isti autem rebus amissis, ne forna-
cem quidem collapsam erigere possunt, aut fo-
res effractas restituere. Hos igitur tu, libera-
les, munificos, magnificos, appellabis; qui non
modò liberales non sunt, sed nullis minus licet,
etiamsi velint, liberales esse, quàm illis? Vbi e-
nim in res non necessarias & superfluas omnia
profuderint; in liberalitatem quid conferant,
reliquum nihil habent, nihilque minus facere
possunt, quàm quod vellent. Nam frugi, tenaciq.
homini, quandocunq; volet, liberalem esse licet;
prodigo non item. Amicitias deinde hoc genere
beneficiorum paraturos se putant, certas & fidas
clientelas, fortes propugnatores, parasitos nimi-
rum, assentatores, comedones, barathra & vora-
gines. Atqui euenit nonnunquam, vt nullos mor-
daciores obtrectatores habeant, vbi ipsos de-
uorârint, & ad alios dominos se transtulerint, a-
pud quos istorum reprehensione cibum emunt.
Parua est obligatio mensæ: simul cum cibo &
potu deperit: dapibusque consumtis frigescit.
Ideò deberi sibi plerunque putant aliqui, quod
earum ineptiarum spectatores fuerint: maledi-

cunt quandoque alii, quòd nonnunquam plus,
quàm par est comederint aut biberint, aliquan-
do tempora sua necessaria & occasiones, sibi ef-
fluxisse queruntur. His scilicet talibus amicitiæ
fœderibus, illa ipsa notissima amicorũ paria con-
glutinata fuerant: Orestis inquam & Piladis:
Thesei & Pirrithoi: Damonis & Pythię: & vt hęc
fabulosa mittam, apud Hebræos, Dauidis & Io-
nathæ, apud Romanos Lælii & Scipionis. Læli-
us quidem de sua cum Scipione coniunctione e-
iusq. causis, ita: Quid enim Africanus indigebat
mei? Minimè hercule: at ne ego quidem illius.
Sed ego admiratione quadam virtutis eius; ille
vicissim opinione fortasse nonnulla, quã de meis
moribus habebat, me dilexit. Auxit beneuolen-
tiam consuetudo. Sed quanquam vtilitates mul-
tæ & magnæ consecutæ sunt, non sunt tamen ab
earum spe, causæ diligendi profectæ. Prata, & ar-
ua, & pecudũ greges diliguntur isto modo, quòd
fructus ex eis capiuntur; hominum charitas & a-
micitia gratuita est. Non mensis igitur compa-
rantur amici, aut profusione; sed virtute, prudẽ-
tia, humanitate, obsequio, studio & opera, com-
munibus præsidiis ac clientelis quæruntur: nam
hæc & diutius durant, & magis prosunt. Nun-

quam enim illæ ineptæ mensæ, insaniq. apparatus, tantum amicorum parare possunt, quantum inimicitiarum pariunt iniuriæ, rapinæ, pecuniæ retentæ, eorum apud quos isti quærunt. Nam in conuiuio si quid est, illud est, vt sit sanum, benè coctum, bono sermone conditum; cætera pompæ potius & ostentationis, quæ omnibus inuisa & molesta est, quàm vsus sunt humani. Caput autem totius munificentiæ, illud est: Melius & facilius esse, non accipere, quàm dare. Et illud: Videndũ esse, vt ea liberalitate vtamur, quæ prosit amicis, noceat nemini. Pecuniarum enim translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri. Nihil enim liberale, quod non sit idem iustum. Quis sumtus, ac profusio est tanta, quæ cum illa humanitate ac moderatione Scipionis, conferri possit? ad quem, quartum & vigesimum annum agentem, cùm inter reliquam prædam, eximiæ formæ virgo ætatis adultæ adducta fuisset, illeque & iuuenis, & cœlebs, & victor comperisset, illam illustri inter Celtiberos loco natam, nobilissimoque eius gentis Indibili desponsam; accersitis parentibus & sponso, inuiolatam tradidit; aurum quoque, quod pro redemtione puellæ, allatum erat, summæ dotis adiecit.

Qua

Qua continentia & munificentia Indibilis obligatus, Celtiberorum animos Romanis cõciliando, meritis eius debitam gratiam retulit. Aut cum illa Fabii vera & sincera liberalitate, quæ munificẽtia comparari potest? cui cum captiuos ab Annibale, interposita pactione nummorũ, recepisset, iique à Senatu non præstarentur; misso in vrbem filio, fundum quem vnicum possidebat, vendidit, eiusque pretium Annibali protinus numerauit. Aut cum illa itidem in hostem pietate, qui Annonis ducis Carthagiensium, Olbia oppido capto, in quo ille fortissimè dimicans occiderat, corpus è tabernaculo suo, amplo funere extulit. Hæc animos, hæc corda eripiunt.

Diuites ad extremum apparere volunt, quod quidem minimè ex omnibus consequuntur. Vt enim hominibus locupletibus, peierantibus etiam, nemo credit eos egere, aut diuites non esse; ita istis, etsi millies iurent, se abundare atque diuites esse, quos quodùis prandium egentiores facit, nemo credit, cùm præsertim ipsimet creditores, mensæ illorum assideant. Itaque non modò id, quod volunt, non consequuntur, sed insuper, vt diximus, miseri & infames euadunt. Quæ cùm ita sint, quis sapiens aut cordatus eam mercatu-

 ram

ram exercere velit,quam nullum quidem lucrum, iacturæ autem & naufragia perpetua ſequantur? Et magna quidem iſta ſunt, homini hæc rectè apud ſe expendenti; ſed illa longè maiora, quòd hac ſola inani, fucata, falſaque laude, vel infamia potius, vt diximus, ingenia magna, & ad res ſublimes nata, contenta, reliqua ornamenta omnia, contemnunt: ornamenta, inquam, militiæ, fori, curiæ, doctrinæ, ad quæ conſequenda nati, ſuſcepti, & inſtituti, erant: coci, cætarii, fartores, pro ciuibus, pro patriciis facti, quorum palatum ſubtilius ſapit quàm cor. At quantò illuſtriora & maiora illa præ iſtis? Quis igitur non iure talem deploret conditionem? aut quæ maior prodigalitas hac ipſa, non tam fortunarum quàm ingeniorum? Neque tamen hîc finem inuenit malum. Nam non modò nulla ornamenta his artibus acquirunt, verùm etiam, quæ vel à natura, vel ab induſtria conſecuti fuerunt, penitus perdunt ac extinguunt:corporis primũ bona, dum per intemperantiam,& creditorum moleſtias, nunc arthretici, nunc iſchiadici, nunc paralytici, nunc inſani & amentes euadunt, trunci & ſtipites, imò fuci inutiles: qui eorum bona, qui aliquid opis reipu. afferre poſſent, profligata deuorant

uorant impudentia: quibus anima pro ſale tantùm data eſſe videtur: & qui ab onere corporis, tanquam equites ab equo in luto preſsi,ſani & vigentes, inutiles iacent. Animi deinde eodem modo bona amittunt: mitto illa minora, ſenſuum perſpicaciam, memoriam, acumen, ſolertiam, literas,ſi quas conſecuti ſunt; hæc maiora accipio, pietatem erga Deum,in patriam,maiores,poſteritatem ſuam; quam tanquam ſtupidi homines ne aſpiciunt quidem,& cui nihil ſuum reddunt: prudentiam,item animi magnitudinem,temperantiam, iuſtitiam,fidem,ſinceritatem,veritatem;nam mendaciſsimi ſint oportet. Indeque duo apud Perſas cenſebantur eſſe turpiſsima, vt docet Herodotus, τὸ ψεύδεσθαι καὶ τὸ ὀφείλειν χρέος: hoc eſt, mentiri, & debere: vt ſit poſterius hoc prioris illius cauſa; quòd impoſsibile eſſe videatur, eum non mentiri, qui plurima debet. Quibus ornamentis amiſsis, quid reſtet hominis,ego non video. Conſequuntur deinceps eoſdem illa mala, inſueta paupertas, dura mendicitas,improba ſeruitus(ſeruiendum enim eſt,plerunque illis,qui tibi aliquando ſeruiebant) inhumanus creditor, obſeſſæ fores, matutina & veſpertina cuſtodia, importuni ſerui, graue iugum, & tabes creſcen-

 tis in

tis in dies fœnoris, infamiæ, in iús quotidianæ vocationes, per tribunalia cursitationes: hinc tœdium; inde, vbi leuamen mali quæritur, desperatio, quam sequuntur fraudes, doli, technæ, insidię, imposturæ, mille artes, fanda & nefanda sacrilegia, templorum direptiones, rapinæ, peculatus, viarum obsidiones, tumultus, seditiones, cum hostibus clandestina consilia, proditiones, nundinationes, transfugia. Docuerunt hæc abundè, tria, quasi vno tẽpore, apud nos interregna. Quæ causa malorũ fuerit, quò res deducta fuisset, nisi omnipotentis dextera adfuisset, vidimus omnes. Concussimus orbem nostra profusione: &, quæ inde nata est, indigẽtia. Sed hæc missa faciamus. Consequuntur deinde illa iudicia, quæstiones, proscriptiones, exilia, vincula, infames mortes, diminutiones capitum, tam singulorum quàm familiarum, ad extremum illa sacræ scripturæ: Fiunt filii eorum orphani, vxores eorum viduæ: nutantes transferuntur filii eorum, & mendicant, & eiiciuntur de habitationibns suis: fœnerator scrutatur omnem substantiam eorũ, & diripiunt alieni labores eorũ: non est illis adiutor, nec qui misereatur pupillis eorum. Ferunt Augustum relata ad se magnitudinę æris alięni, quã quidam eques

eques Romanus dum vixit, excedentem ducenties HS celauerat, culcitram eius cubicularem in auctione emi sibi iussisse; et præceptum mirantibus, hanc rationem reddidisse: habendã esse ad somnum culcitram, in qua ille, cùm tantum deberet, dormire potuisset. Satisné idoneæ tibi videntur istæ causæ, quæ ab hoc insano morbo hominem sanum auocare possint, modumq. huic libidini statuere? M. Satis equidem. Q. Hæcq. igitur illa causa est, cur in omnibus rectè ordinatis Rebusp. huic vitio tantum occurrebatur semper, quo nihil exitiosius aut publicè aut priuatim esse potest. Notum est studium & diligentia in hoc genere Laconum, apud quos vna veste simplici annua ciuem vestiri oportuit: ex quibus nulli focus priuatus, non mensa fuit: omnes publico victu in sysitiis contenti, siue illi Reges, siue senatores, siue quicunq. alii fuere: quibus balnea nulla, vnguenta nulla, obsonia propemodum, præter ius atrum & carnis aliquid, nulla: theatra, comœdias, & tragœdias non spectabant; vt neque seriò neq. ioco audirent quid impudicum, aut legibus aduersum: sed ne cum peregrinis quidem consuetudo multa; exoticum & peregrinum planè nihil: dotes nullæ; cuius rei præclaram causã primus

primus eorum legislator Lycurgus dedit, vt neq. propter egestatem aliquæ relinquantur innuptæ, neq. propter opulentiam colantur: priuatæ ædes ex ligno non secto: tecta sine ferreo clauo: pro lectis & stratis æstate quidem iuuenes stibadibus vtebantur, quas è sumitatibus arundinum componebant: hyeme autem lycophonas stibadibus admiscebant, quòd aliquid caloris habere videbantur: funerum cura nulla, præter puniceam vestem, & oliuæ folia, in quibus omnia omnium cadauera reponebantur: inscriptiones monumentorum nullæ, nisi quis in bello cecidisset. Et ideo auri quidem ingredientis, vt inquit Plato, vestigia multa, egredientis nulla: et ideo septingentis ferè annis legibus Solonis vsi, integri manserunt: ideoq. vltimi omnium Græcorũ seruierunt, idq. Romanis tantùm; si modò iustum & legitimũ imperium seruitus dici debeat. Qui iidem Romani, quantum huic malo aduersati sint, & restiterint; tot leges eadem de re apud eos latæ testantur. Fannia, inquam, Licinia, Aemilia, Antia, Iulia, Syllana: quæ non tantùm suppellectilis, aut vestis, aut dotis, aut nuptiarum, aut iumentorum alendorum, aut conuiuiorũ modum ponebant; sed cœnarũ etiam quotidianarũ sumtus as-

tus assignabant populo illi, qui princeps erat populorum. Quibus quam diu obtemperatum est, tam diu illis omnia paruerunt: à quibus cùm recessum est; non magis hostili ferro & igni, quàm vsuris, & ære alieno absumti conflagrârunt. In Catone illud miratur Plutarchus, quòd iam senex post Consulatum & triumphum adeptum, nulla vnquam veste vsus sit, quæ centum denariorum, hoc est decem talerorũ precium excederet. Iam & in obsoniũ ipse Cato in diem triginta asses insumebat, hoc est vsu nostro Polonico, triginta solidos: Habent enim leges sumtuariæ commoditatem quandam singularem, quam egregiè explicat apud Liuium Cato: Quia quod aliqui habere non possunt; habituri, si per leges liceret, fuisse videntur. Cornelius Rufinus, duobus consulatibus & dictatura functus, quòd decem pondo vasa argentea comparasset, perinde ac malo exemplo luxuriosus, in ordine Senatorum retentus non est. M. autem Antonius, L. Flaccus Censores, Duronium senatu mouerunt, quòd legem de coërcendis conuiuiorum sumtibus latam, trib. plebis abrogauerat. Quid nunc Venetiis, quid Genuæ fiat, vides: quanta parsimonia & quæ opes? M. Habesné aliqua alia remedia? Q. Non deessent

essent quàm plurima, sed non pro hoc nostro infirmo: possunt tamen quædam addi. Primùm, si ipsi reges, magistratus, senatus, eius parsimoniæ & frugalitatis, duces & authores esse voluerint. Vnde dicebat Plato, Frugalitatis exemplũ, maximum esse reipub. vectigal. Ferunt Agesilaum nihil vnquam præcepisse, quod ipse prius non fecerit. Quod quidem in hoc frugalitatis genere apud nos Stephanus ille magnus, & cuius virtuti nondum par elogium inuenimus, magno ciuium profectu faciebat, & proficiebat aliquid. Sed nõ ita facile inueteratum malum curari & extirpari poterat. Regis ad exemplum, ait ille, totus componitur orbis. Nam crede mihi, tota res paruæ æmulationis est; & vt extirpetur, duce solo opus habet. Q. Catulum, Campanam, imitatum, luxuriam, primum spectantium consessum, velorum vmbraculis texisse legimus: & Pompeium ante omnes, aquæ per semitas decursu, æstiuum minuisse feruorem. Claudium Pulchrum scenam varietate colorum adumbrasse: totam argento C. Antonium: auro Petreium: ebore Q. Catulum, prætexuisse. Versatilem fecerunt, Lucius & Cinna locũ, quem argentatis choragiis, P. Lentulus Spinter adornauit &c. Vides, in vna profusionis

fusionis vanitate, quanti sint profectus; idque in deterius semper, ex stulta æmulatione. Secundò, si horum insanias & naufragia, homines sapientes non laudent, non suspiciant, ac ne aspectu quidẽ suo dignos esse iudicent. Iucundè quendam audiui iocantem, tribus modis molestias humanas & miserias subleuari posse. Primùm, si homines industrii, potentes ac diuites, non ita multùm suspiciant: si viri mulieribus nimium non indulgeant: si sapientes stultos non laudent, eorumq. facta non mirentur. Hac enim ratione omnia contraeuentura dicebat. Nam & potentes magis industriis opus habent, & mulieres viris, & stulti sapientibus. Vltimò, si aliquam publicam notam & infamiam hoc genus hominum referat. Locrensium legislator, leges sumtuarias ciuibus suis præscripserat: in quibus cũ muliebrem luxuriam reprimere voluisset, legem huiusmodi tulit: Mulier aurea veste non vtatur, nisi meretrix videri velit. Quam infamiam cùm omnes fugerent, abstinuêre omnes. At longè grauius & seuerius P. R. qui hoc genus hominum ordine suo mouebat: deinde ad extremum, inter homines capite censos referebat. Vocabantur autem capite censi, qui neq. sacramento rogabantur, nisi publicis tumultibus

tibus,idq́. perrarò: neq. in populo ſuffragia ferebant. Quod quidẽ in his, qui à principio ex pauperibus nati ſunt,paulò ſubdurius videri poſsit;in illis autem , qui decoxerunt , æquiſsimum erat. Nam ſi leges omnes illos infamia aliqua notant, qui remp. ciue priuant: quanto magis puniendi illi,qui ſeipſos & alios,nõ inutiles modò,ſed exitioſos & pernitioſos etiam efficiunt? Sed eccum puerum , qui ad rationes audiendas nos vocat: & peropportunè. Nam & ego planè omnia dixi , quæ mihi hac de re nunc in mentem veniebant : & te iam feſſum video. Hoc tamen addo, me nolle, vt hæc oratio noſtra, ſordidis & auaris hominibus,qui neque ſibi,neque aliis proſunt, & quos nullus magiſter meliores facere poteſt,patrocinari videatur :

Eſt inter Tanaim quiddam ſocerumq́; Viſelli.

Tuque caue,ne hæc noſtra præſertim foras efferas. M. Nihil hoc ipſum moreris, nam & hæc vbique nota ſunt, & illud item veriſsimum :

Iliacos intra muros peccatur & extra,

Vale. Vellem autem ad numerandam pecuniam

niam potius, quàm ad rationes audiendas, te hic puer vocaſſet.
Sed abi.

Modus, optima virtus.

